

Gábli Cecília

Az őstörténet kutatásának irányai és eredményei

Az alábbiakban egy kutatástörténeti és módszertani áttekintést szeretnék adni az őstörténet kutatásának egyes tudományterületeiről, azok alapelveiről és eredményeiről, inkább áttekintő jelleggel és a teljesség igénye nélkül.¹

Az emberiség őstörténetének, vagyis az írott források megjelenése előtti időknek a történéseiről rengeteg elmélet született és születik napjainkban is, legyen szó magyar őstörténetről, az indoeurópai népek őstörténetéről, vagy az emberiség egyetemes őstörténetéről.

A nagy ókori civilizációk kialakulásának előzményeit, sok esetben a homályos múltból való felbukkanását sokan sokféleképpen igyekeztek magyarázni. Ehhez alapot adhat egyes régészeti lelőhelyek szenzációsan korai és fejlett civilizációt mutató képe, vagy a nyelvtörténészek kutatásai által levonható történeti következtetések, esetleg mítoszok (például Atlantisz mítosza a tökéletes, békés elsüllyedt civilizáció víziójával), egyesek számára a fejlett társadalmak külső segítséggel történő, hirtelen megjelenésében való hit. Sokan és sokféle módszerrel fogják még kutatni, hogy honnan és hogyan jöttünk, miközben az általunk ismert legkorábbi civilizációk időpontja egyre inkább távolodik tőlünk, az idő mélységének tágulása egyre mélyebb és mélyebb idősíkok kutatását eredményezi.² A tudomány és a technika fejlődése, és különösen a természettudományok fejlődése újabb távlatokat nyithat, az emberi géntérkép megfejtése, a mitokondriális DNS vizsgálatok³ új szempontokat vethetnek fel és újabb tévutakat rejthetnek magukban.

Nyelv és etnikum fogalma; egymáshoz való viszonyuk

A nyelv az emberi kommunikáció speciális jelrendszere, amely hangok, szavak, nyelvtani szabályok összességével írható le. Az emberi nyelvek időben és térben rendkívül eltérőek lehetnek, de bizonyos közös jellemzők (ún. nyelvi univerzálék⁴) minden emberi nyelvben kimutathatóak. Ilyen a mondat, mint a gondolat kifejeződésének egysége; a mondatrészek, a főnevek és igék megléte. A nyelv mint a kommunikáció eszköze egyben társadalmi intézmény is, hiszen egy társadalomban a társas érintkezés a nyelv közvetítésével zajlik. Ebből

---

¹ Ez úton szeretnék köszönetet mondani Makkay Jánosnak a cikk elkészüléséhez nyújtott szakmai segítségéért.

² MAKKAY 1998, 103-106. p.

³ CAVALLI – SFORZA 1992, 62-64. p.

⁴ TELEGDI 1995, 8-9, 52. p.

következik, hogy a nyelv változásának okai a társadalom változásában, mozgásában kereshetők.⁵

Az etnikum egy meghatározott embercsoport, amelyet a közös név, az összetartozás tudata és a többi etnikumtól való megkülönböztetés, az identitástudat kapcsol össze. Az etnikum anyagi és szellemi kultúrája, vallása, hagyományai illetve szokásjoga, törvényei által határolódik el más etnikumoktól. Az etnikum egy közös földrajzi elhelyezkedést, életteret is feltételez, amelynek azonban nem a kiterjedése, hanem kontinuitása és határai a fontosak, amelyek mentén elkülönül más etnikumoktól.⁶

A nyelv és az etnikum viszonya leginkább az etnikumot jelölő, jelentéssel bíró népnévben, a közös múltat megőrző és közvetítő irodalomban, eredetmondákban és mítoszokban – írás nélküli vagy már írásos irodalomban – fogható meg.⁷

Tudományterületek, amelyek a nyelv és etnikum kérdéseit kutatják

A nyelveket, legyenek azok ma is létező vagy már kihalt, esetleg csak feltételezett nyelvek, a nyelvtudomány kutatja. Időben visszafelé haladva a mai nyelvekből kiindulva beszélhetünk többféle alapnyelv, például a feltételezett indoeurópai alapnyelv kutatásáról, vagy ezen túlmenően egy esetleges egységes, ősi emberi alapnyelv kutatásáról.

Az etnikummal és annak térbeli, időbeli változásaival többféle tudományág is foglalkozik. Az alapkérdés minden esetben az, hogy kik, vagyis mely etnikum, hol és mikor létezett. Ezt a hozzánk időben legközelebb eső időszakban a történettudomány kutatja, amíg rendelkezésre állnak írott és értelmezhető források. Az írott források „elfogyásával”, időben visszafelé haladva a történettudomány szerepét az őstörténet és annak kutatási módszere, az ősrégészet veszi át, amely a tárgyi emlékegyanyag, a jelenségek térbeli és időbeli változását – például vándorlását – képes meghatározni. Időben visszafelé haladva a paleo-anthropológia, tehát az ősembertan adhat választ az ember kialakulásával, biológiai fejlődésével kapcsolatos kérdésekre, az emberi maradványok vizsgálatával. Végezetül meg kell említeni a genetika tudományát is, amely napjainkban egyre nagyobb szerepet játszik nemcsak az orvostudomány fejlődésében, hanem a régészet és történettudomány megválaszolatlan kérdéseit is igyekszik pontosítani, a kérdés csak az, hogy milyen biztonsággal és eredménnyel.

Történeti nyelvészet (kutatástörténet és módszerek)

Mivel a fentebb leírtakból következik, hogy míg egyrészt a történettudomány, a régészet, az ősembertan és a genetika adhat választ az emberi múlt legkorábbi történéseinek kérdéseire, addig másrészt a nyelvtudománynak, azon belül is a történeti nyelvészetnek van ebben óriási szerepe, ezért egy rövid kutatástörténeti kitekintést igyekszem adni a történeti nyelvészetről, a teljesség igénye nélkül.

Már a középkor végén és a reneszánsz kezdetén felismerték a latin és az ún. újlatin nyelvek közötti rokonságot. Az indoeurópai nyelvészet születéseként az 1786-os évet tartják számon,

⁵ TELEGDI 1995, 196. p., MAKKAY 1998, 96. p.

⁶ MAKKAY 1998, 47. p.

⁷ RENFREW – BAHN 1999, 181., 367. p.

ekkor tartotta előadását Sir William Jones arról, hogy a szanszkrit, a görög és a latin nyelvek nemcsak hasonlítanak, hanem feltételezhetően egy közös nyelvből származnak.⁸ Ebből a felismerésből alakult ki az indoeurópai összehasonlító nyelvészet, amelynek keretében később a perzsa, germán és szláv nyelveket is kutatták. A cél az indoeurópai nyelvek feltárása, kutatása volt. Az első nyelvtörvény felfedezése Jacob Grimm nevéhez fűződik, ő felismerte a szabályos hangfejlődést a pater-Vater-father, piscis-Fisch-fish szavakban. Az ő nevéhez fűződik továbbá a történeti szempont alkalmazása a nyelvészetben.⁹

Franz Bopp a szanszkrit, görög, latin, perzsa és germán nyelvek igeragozásának kutatásában vált híressé.¹⁰ August Schleicher nevéhez fűződik a családfa elmélet (Stammbaumtheorie) kidolgozása, mely szerint létezett egy indoeurópai alapnyelv (Ursprache), amelyből családfához hasonlóan levezethetőek az időben változó és fejlődő nyelvek.¹¹ (Az első modelljét még Darwinnak A fajok eredete a természetes kiválasztódás útján című munkája előtt dolgozta ki, de a végső változat kialakításában már szerepet játszottak Darwin eredményei is.)¹²

Johannes Schmidt hullámelmélete (Wellentheorie) szerint a nyelvi újítások nem csak genetikusan, leszármazásilag terjedhetnek, hanem körkörösén, hullámszerűen is átadódhatnak a nyelvi határokon át az egyes etnikumok-nyelvterületek között.¹³

N. Sz. Trubetzkoy nyelvészövetség elmélete (Sprachbund-Theorie) szerint a területi egymás mellett élés vagy éppen együttélés nyelvi hasonlóságokat hozhat létre, tehát a nyelv nem csak genetikusan fejlődhet.¹⁴

Ferdinand de Saussure nevéhez többek között a laringális elmélet kidolgozása fűződik, amely szerint az indoeurópai alapnyelvben eredetileg három magánhangzó szerepelt, az *i*, az *e* és az *u*. Eredetileg mindhárom rövid volt, és egy laringálisnak nevezett hang befolyásolhatta e három magánhangzót, mégpedig úgy, hogy ha a három magánhangzó valamelyike után állt a laringális, akkor megnyúltak a magánhangzók, ha előttük állt, akkor pedig átszínezte őket.¹⁵

Szintén Saussure nevéhez köthető a strukturalizmus, a nyelvek szinkron (egyidejű) és diakron (időbeli változásokat meghatározó) vizsgálatainak különválasztása.¹⁶

Az indoeurópai összehasonlító nyelvtudománynak a nyelvek időben vissza felé követésére különféle módszerei alakultak ki, ezek közül ismertetem a legfontosabbakat:

- Az alapnyelv rekonstrukciója hangtörvények segítségével, a hangváltozások szabályszerűségeinek vizsgálatával; alapnyelvi alakok, gyökök keresése, kikövetkeztetése.¹⁷

⁸ TEGYEY - VEKERDY 1988, 6. p., MAKKAY 1998, 32. p.

⁹ TEGYEY - VEKERDY 1988, 7-8. p.

¹⁰ TEGYEY - VEKERDY 1988, 9-10. p.

¹¹ CRYSTAL 2003, 370. p.

¹² MAKKAY 1998, 74-77. p.

¹³ MAKKAY 1998, 79-80. p.

¹⁴ MAKKAY 1998, 18-20. p., 79-80. p.

¹⁵ CRYSTAL 2003, 375-376. p.

¹⁶ CRYSTAL 2003, 506. p.

¹⁷ BYNON 1997, 49-64. p.

- Jelentéstan: a szókincsz rekonstruálása a hasonló jelentésű szavak szabályos hangfejlődésének vizsgálatával.¹⁸
- Lexikonstatisztika: A szókészlet változásának időbeli nyomon követése. Ha két nyelvben meghatározzuk, hogy bizonyos alapszavak közül hány vezethető vissza közös szótőre, akkor ebből következtetni lehet a két nyelv egymástól való eltávolodásának mértékére. Nyelvi szubsztrátumról beszélünk, ha sikerül megfogni egy ősi réteget, amelyre újabb nyelvi réteg rakódik rá. Szupersztrátumról beszélünk, ha egy hódító népréteg veszíti el nyelvét (számbeli kisebbsége miatt).¹⁹ Adsztrátum az egymás mellett élő nyelvekből a másikba átkerült réteg.
- A glottokronológia szerint két nyelv hasonlósága – különbözősége alapján megállapítható, hogy mikor történt meg a két nyelv különválása. Morris Swadesh a módszer fő képviselője; szerinte két rokon nyelv 1000 évi különélése után az eredeti ősnyelv 86 %-át tartja meg. Ezt az arányt alapszámok, névelők, testrészek, égitestek, állatok és növények nevei alapján határozta meg. A módszer azonban nem számol azzal, hogy a nyelvi változásokat számos olyan tényező is befolyásolhatja (például az írásbeliség megléte vagy hiánya), amely miatt a változások nem feltétlenül mérhetőek.²⁰
- A földrajzi nevek, így a víznevek (hidronímia), vagy a helynevek (toponímia) vizsgálata, például azok szub- vagy szupersztrátum jellege szerint.²¹
- Fanevek, növény és állatnevek vizsgálata, amely sok buktatót rejt magában, mert az élőlények nevének vizsgálatakor nem biztos, hogy eldönthető egy adott élőlényről, hogy adott területen adott időpontban előfordult-e, és esetleg máshol nem fordult-e elő. Ezt a módszert nevezik nyelvi paleontológiának, magyar kifejezéssel életföldrajznak.

Indoeurópai őshaza – kutatási módszerek

Ha elfogadjuk az indoeurópai alapnyelv létezését, akkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy kik beszélték, hol, térben és időben milyen folyamatok játszódtak le addig a pontig, amelytől kezdve írásos források fennmaradása alapján már viszonylag pontosan ismerjük az egyes etnikumokat, azok nyelvét és történetét. Ez az időpont a különböző nyelvek (dialektusok) esetében más és más, esetenként évezredek eltérésekkel (például a hettita és a balti nyelvek). Az őshaza kutatásában különféle módszerek, kiindulási alapok léteznek, amelyek hol a történeti, hol a régészeti, a nyelvészeti vagy genetikai szempontokat, kutatási eredményeket helyezik előtérbe. Az „őshaza” kutatásának az idő mélységének folyamatos tágulása, és az ennek következtében fellépő állandó időhatár módosítások mellett a legsarkalatosabb pontja a

¹⁸ BYNON 1997, 245-251. p.

¹⁹ RENFREW – BAHN 1999, 118. p., CRYSTAL 2003, 413. p.

²⁰ BYNON 1997, 240 – 245. p., RENFREW – BAHN 1999, 118. p., CRYSTAL 2003, 413. p., MAKKAY 1998, 106-111. p.

²¹ TEGYEY - VEKERDY 1988, 18-19. p., BYNON 1997, 246-249. p.

kényes egyensúly megtalálása az egyes tudományágak között. Az őstörténet lényegi kérdéseit valószínűleg sem a történeti nyelvészet, sem a régészet, sem a genetika nem tudja önmagában megválaszolni, csak együtt, egymás eredményeit felülvizsgálva, kiegészítve.

A közös szókincs vizsgálata alapján való őshaza-meghatározások sok buktatót rejtnek magukban, hiszen ezek az elméletek az évszakok és az időjárás, valamint a természeti környezet (például fanevek, állatnevek) szavainak alapnyelvre való rekonstruálására építenek (vagyis a történeti nyelvészet módszerei és eredményei vannak túlsúlyban). Ahol megtalálható a rekonstruálható alapszónak megfelelő éghajlat vagy élőlény egy adott időszakban, ott és akkor volt ezen elméletek szerint az őshaza. Az egyes élőlények illetve éghajlati viszonyok pontos múltbeli meghatározása azonban nem nyújt megbízható eredményt.²²

A régészeti kiindulópont sem túl szerencsés, hiszen az ős-indoeurópai népesség szempontjából viszonylag kis területű, éppen felkapott régészeti kulturális térségek (sőt lelőhelyek!) őshazának való kinevezése, és abból az indoeurópai népesség elrajzásának magyarázata sok esetben esetleges és félrevezető lehet. Problémát okozhat például a viszonylag kis területről nagy népesség kiáramlásának megmagyarázása, továbbá a hogyan és miért kérdése.²³

Két további módszer is lehetséges. Az egyik a kizárásos: mi nem lehet őshaza, és miért nem (például mert ma sem indoeurópai népek lakják: ez ugyanis az utódokat hátra nem hagyó, vagyis valószínűtlen elvándorlást eredményezne).²⁴

A másik az egyes nyelvi jelenségek elterjedési területének, az ún. izoglosszáknak a területi változásait követi vissza az időben, és ezzel párhuzamosan az adott terület régészeti emlékanyagának (kultúráinak) egymást követő sorrendjét vizsgálja időben visszafelé. Feltehető, hogy ez az eljárás kevesebb hibalehetőséget rejt magában, mint egy-egy régészeti típus, hajdani jelenség vagy néhány jellemző azonosítása nyelvi állapotokkal.²⁵

Indoeurópai őshaza elméletek

Az alábbiakban néhány általánosan elterjedt indoeurópai őshaza elméletet ismertetek, a teljesség igénye nélkül.

Colin Renfrew sok más kutatóval együtt az indoeurópai alapnyelv felbomlását az újkőkori forradalommal és a földművelés szétterjedésével hozta összefüggésbe, szerinte a terjedés szétsugárzással, hullámokban történt mind a neolitizáció, mind pedig a nyelvek esetében.²⁶ Az indoírani ágat Catal Höyükből eredezteti.²⁷ A nyelvek szétsugárzását semmi sem bizonyítja, és nem valószínű, hogy a neolitikus vívmányokkal együtt a nyelv is terjed. Ammermann és Cavalli – Sforza kutatásai azonban igazolni látszanak Renfrew nézeteit: szerintük évente átlagosan nagyjából egy kilométerrel számolhatunk a neolit vívmányok terjedése esetében, és

²² MAKKAY 1998, 116. p.

²³ MAKKAY 1998, 57, 61. p.

²⁴ MAKKAY 1998, 113. p.

²⁵ MAKKAY 1998, 114. p.

²⁶ RENFREW 1989, 79-81. p.

²⁷ MAKKAY 1998, 273. p.

ez egybecseng azzal, hogy a földművelés Anatóliából Észak-Európába mintegy ezeröttszáz év alatt jut el.²⁸ Nem valószínű azonban, hogy a protogörögök a neolit hajnalán Kis-Ázsiából érkeztek volna későbbi – és mai – területükre. Az elmélet ellen szól az is, hogy semmi sem indokolja a viszonylag kis területű őshazából nagy népesség kiáramlását.

Marija Gimbutas, W. P. Lehmann és sok más kutató a sztyeppei kurgán-kultúra (más néven okker vagy gödörsíros kultúra) területét tekinti indoeurópai őshazának, népét a még differenciálatlan indoeurópai alapnyelv beszélőinek. Ez az elmélet egyébként az indoeurópai őstörténet-kutatás egyik legrégebbi őshaza-elmélete. Gimbutas szerint a kurgán művelődés területéről három (sőt, akár négy) hullámban indulnak mindenfelé az ős-indoeurópaiak utódai. Az érvrendszerben nagy szerepet kapott a kocsi és az iga terjesztése, a ló házasításával és hátszlóként való használatával együtt. Tételei régészeti adatok alapján cáfolhatóak; legfőképpen azonban azt az érvet lehet felvetni a kurgán-teória ellen, hogy a kurgán művelődés viszonylag késői (a feltételezett korai alapnyelvi állapotokhoz képest Gimbutas szerint 5. évezred közepe táján alakult ki).²⁹

T. V. Gamkrelidze és V. V. Ivanov nevéhez köthető a biliárdgolyó elmélet, amely nevét onnan kapta, hogy szerintük az indoeurópai dialektusok ősei (beleértve az indiorániakat és az óeurópai népeket is) a Kis-Ázsia, a Kaukázus és Észak-Mezopotámia közötti vidékről származnak (az alapnyelvre rekonstruálható oroszán, elefánt neve, illetve a természeti környezetre vonatkozó szókincs egy része alapján), ahonnan a neolitikus forradalom következtében szétvándoroltak. Az elmélet egyik gyenge pontja az alapnyelvre rekonstruálható élőlények neveinek támadhatósága, valamint az, hogy utódokat hátra nem hagyó elvándorlást tételeznek fel, továbbá túl hosszú vándorutakat állapítanak meg, amely alapján az italikusok például (az évi átlagos egy kilométeres terjedési sebességgel számolva) még ma sem érték volna el Itáliát.³⁰

Kizárhatjuk a lehetséges indoeurópai őshazák közül Skandináviát és a Baltikum északi részét, hiszen ott a jégtakaró viszonylag későn húzódott vissza. Továbbá a Brit szigeteket, ahova biztosan bevándorlóként érkeztek az indoeurópaiak, az Ibériai-félszigetet, ahova szintén bevándorlóként érkeztek, és az ősi hidronímia nem indoeurópai; az Itáliai-félszigetet ugyanezen ok miatt, és Görögországot azért, mert a proto görögök kiindulási területe nem lehet mediterrán vidék.³¹

Makkay János a nagy térségek diakronikus elemzésének módszerét választotta, nézetei szerint az újkőkorszakban már felbomlott alapnyelvi állapottal kell számolnunk, amiből az következik, hogy az őshazát ennél korábbi időszakban kell keresni.³²

5000 és 2000 között három fő területi csoportot határoz meg: a vonaldíszes kerámia népet, amelyet az óeurópai tömb régi elődeivel azonosít; a sztyeppei, kurgán-kor előtti művelődés területét, amely szerinte az indoiráni ággal azonos, és amely a 4-3. évezred előtt vált el; és végül a balkáni-ékei csoportot, amelyhez Kis-Ázsia nyugati fele is tartozik. A három terület közötti eltolódások térbeli és időbeli változásait a neolitizáció terjedésével és a kurgán művelődés hódításával magyarázza. Az 5-2. évezred közötti időszakban a vonaldíszes

²⁸ RENFREW 1989, 78-79. p.

²⁹ MAKKAY 1998, 271-327. p.

³⁰ GAMKRELIDZE – IVANOV 1990, 80-83. p.

³¹ MAKKAY 1998, 131-189. p.

³² MAKKAY 1998, 332-362. p., 431-450. p.

kerámia népének és utódainak terjeszkedéséből eredezteti a tölcséres szájú kerámia népet és a zsinédíszes kerámia embereit mint az ősgermánok és ősbaltiak elődeit. Illetve a michelsbergi és badeni művelődés-körök etnikumait, mint szintén az északnyugati dialektuscsoport tagjainak beszélőit (például az őskelták és az itálikusok elődeit). Az ősgörögöket a kései Alföldi Vonaldíszes Kerámia népéből leszármazott bodrogkeresztúri kultúrából eredezteti (ezzel későbbi időhatárokat adva a Dimini-vándorlásnak); a hettitákat pedig protosláv és proto-anatóliai kapcsolataik (és sok más tényező) alapján a Balkán felől a 3. évezred végén származtatja Kis-Ázsiába.³³

Ez az elmélet megerősíti a Kárpát-medence kiemelkedő őstörténeti jelentőségét; és három fontos történeti régiójának régóta ismert tételét.³⁴ E szerint a térség földrajzi és éghajlati viszonyaival magyarázható, hogy a keletről érkező (sztyeppei, később már nomád) népek (például szarmaták, hunok, avarok, besenyők, jászok, kunok) itt torpantak meg, mert az Alföld és a Dunántúl nem sztyeppei, sőt dombos-erdős vidékei már nem nyújtottak megfelelő éleletteret számukra. Másrészt a délről és később már nyugatról érkező civilizációs hatások is csak ritkán érték el teljes erejükben a Kárpát-medencét.

Nyelvészet – őstörténet – genetika?

Az időméltség táulásának következtében egyre távolabbi korokban kell keresnünk az indoeurópai őshazát és alapnyelvi állapotainak fennállását.³⁵

A nyelvi univerzálék megléte (minden emberi nyelvben fellelhető a mondat, a mondatrész, a főnevek és igék megléte) a véletlen műve csupán, vagy feltételezhetünk egy legősibb emberi alapnyelvet, amelyből az összes emberi nyelv eredeztethető? Ha igen, akkor ezt párhuzamba állíthatjuk azzal az elmélettel, mely szerint a Föld valamennyi embere genetikailag egyetlen ősanától származik.³⁶

A legújabb genetikai kutatások az Rh faktor és a mitokondriális DNS vizsgálatai alapján ugyanis rámutattak, hogy valamennyien egy, körülbelül 150-200 ezer évvel ezelőtt élt ősanától származunk, továbbá az egyes etnikumok szétválását is meghatározták genetikai alapon. E szerint az afrikaiak és ázsiaiak szétválása 100 ezer évvel ezelőtt történhetett meg, az ázsiaiak és ausztráliaiak 50 ezer évvel ezelőtt, az ázsiaiak és európaiak pedig 35-40 ezer éve válhattak el egymástól.³⁷

A genetika mellett a nyelvtudomány is egyre távolabbi múltra vonatkozóan igyekszik következtetést levonni: Vlagyiszlav Iljics-Szvitics, Alan Bomhard, Aaron B. Dolgopolszkij és sokan más kutató hat nyelvcsaládot (afro-ázsiai, elámo-dravida, kartvéli, indoeurópai, urali, altáji) kapcsolt össze egy nagy nyelvcsaláddá, és ezt nosztratikusnak elnevezve több mint 1600 szótövet vettek vizsgálat alá. Eredményeik szerint mezőgazdaság és állattenyésztés előtti állapotot tudtak kimutatni, gyűjtögető-vadászó életmódot.³⁸

³³ MAKKAY 1998, 431-450. p., 460. p.

³⁴ SZÜCS 1981.

³⁵ MAKKAY 1998, 103-106. p.

³⁶ ROSS 1991, 83. p.

³⁷ CAVALLI – SFORZA 1992, 64-65. p.

³⁸ ROSS 1991, 79. p.

Joseph H. Greenberg még ezen is túlment, és a világ összes nyelvcsaládját néhány óriáscsaládba csoportosítva, rokonságokat mutat ki közöttük, félretéve a rekonstrukciót és a fejlődési fázisok vizsgálatát, az ő módszere a statisztikán alapul.³⁹

Meddig mehet vissza az időben a történeti nyelvészet, anélkül, hogy tévutakra vezetne? A nyelvészet, a régészet és a genetika eredményeinek egymásra vetítése vajon mennyire és időben visszafelé haladva meddig a pontig nyújt pontos és megbízható képet? Ha figyelembe vesszük, hogy a génállomány megváltozása vagy a nyelvcsere a hódító és meghódított népek viszonylatában pusztán számbeli fölény kérdése is lehet, akkor mennyiben határoz meg egy-egy etnikumot az a nyelv, amelyet beszél, illetve a génállománya, amelyet magában hordoz?

Globalizálódó világunkban különösen fontos, hogy a régmúlt megfejtéséhez szükséges adatokat, nyomokat összegyűjtsük, hiszen a nyelvészek szerint a ma beszélt mintegy hatezer emberi nyelvnek nagyjából a fele fog kihalni néhány évszázad leforgása alatt. Hasonló a helyzet a még élő bennszülött népekkel, akik identitásuk elvesztésével kultúrájukat is elveszítik, beolvadásukkal pedig génállományuk is megváltozik. Különösen fontos tehát a még kutatható, vizsgálható és az őstörténeti kutatások szempontjából értékes adatokat gyűjteni, dokumentálni, amíg erre lehetőség adódik.

---

³⁹ Ross 1991, 81. p.

Irodalom

- BYNON 1997 BYNON, Theodora: Történeti nyelvészet. Osiris Kiadó Budapest, 1997. 322.p.
- CAVALLI – SFORZA 1992 CAVALLI – SFORZA, Luigi Luca: Gének, népek, nyelvek. In: Tudomány. A Scientific American magyar kiadása VIII. évfolyam, 1992. 1. szám, pp. 62-68.
- CRYSTAL 2003 CRYSTAL, David: A nyelv enciklopédiája. Osiris Kiadó Budapest 2003. 619.p.
- GAMKRELIDZE – IVANOV 1990 GAMKRELIDZE, Thomas V. – IVANOV, V. V.: Az indoeurópai nyelvek őstörténete. In: Tudomány. A Scientific American magyar kiadása VI. évfolyam, 1990. 5. szám, pp. 77-83.
- MAKKAY 1998 MAKKAY János: Az indoeurópai nyelvű népek őstörténete. A szerző kiadása, Budapest, 1998. 520.p.
- MAKKAY 1991 MAKKAY János: Az indoeurópai népek őstörténete Gondolat, Budapest 1991. 314.p.
- RENFREW 1989 RENFREW, Colin: Az indoeurópai nyelvek eredete. In: Tudomány. A Scientific American magyar kiadása V. évfolyam, 1989. 12. szám, pp. 74-82.
- RENFREW – BAHN 1999 RENFREW, Colin – BAHN, Paul: Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat. Osiris Budapest 1999. 643.p.
- ROSS 1991 ROSS, Philip E.: Nehéz szavak. In: Tudomány. A Scientific American magyar kiadása VII. évfolyam, 1991. 6. szám, pp. 74-83.
- SZŰCS 1981 SZŰCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. In: Történelmi Szemle 24. évfolyam, 1981. 3. szám, pp. 313-359.
- TEGYEY - VEKERDY 1988 TEGYEY Imre – VEKERDY József: Bevezetés az indoeurópai nyelvtudományba. Tankönyvkiadó, Budapest 1988. 104.p.
- TELEGDI 1995 TELEGDI Zsigmond: Bevezetés az általános nyelvészetbe. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995. 266.p.